

DOI

УДК 930.253:352 (477.85):94(=411.16:477.85)«18/1917»

Олександр Безаров

доктор історичних наук,

доцент,

доцент кафедри всесвітньої історії,

Чернівецький національний університет

імені Юрія Федьковича

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8467-0647>**ДЖЕРЕЛА****З ІСТОРІЇ ЄВРЕЙСЬКОГО НАСЕЛЕННЯ
ХОТИНСЬКОГО ПОВІТУ БЕССАРАБСЬКОЇ ГУБЕРНІЇ
XIX – ПОЧАТКУ XX ст. У ФОНДАХ ДЕРЖАВНОГО АРХІВУ
ЧЕРНІВЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ**

Анотація. Метою дослідження є загальна характеристика та вибірковий аналіз неопублікованих джерел з історії єврейського населення Хотинського повіту Бессарабської губернії Російської імперії, які зберігаються у фондах Державного архіву Чернівецької області. Використано загальнонаукові **методи** аналізу та синтезу джерел, у т. ч. методи критичного аналізу, типологізації, верифікації; історичного аналізу (хронологічний метод), а також методи кількісного та якісного аналізу документів. Для класифікації вагомого корпусу документів, в яких висвітлено життя єврейського населення не лише Хотинського повіту, але й усієї Бессарабії, інших губерній Російської імперії, а також австрійської Буковини, вжито контент-аналіз документів із застосуванням смислових, зокрема, правового і соціального характеру, хронологічних, територіальних і національних критеріїв відбору документів. **Наукова новизна** дослідження полягає у тому, що проаналізовані автором документи вперше вводяться в науковий обіг. **Висновки.** Доведено, що у фондах Державного архіву Чернівецької області зберігається значна кількість неопублікованих документів (певна їх частина знаходиться у фондах Національного архіву Республіки Молдова), які містять відомості про економічне та соціокультурне життя євреїв Хотинського повіту, їх правовий і соціальний статус. Найбільший масив документів відклався у фондах Хотинського повітового та земського судів, міського магістрату, повітової земської управи, міського поліцейського управління, повітової присутності з рекрутської повинності, повітового справництва, повітового училища та інспектора народних училищ Хотинського повіту. Зауважено про відсутність серед виявлених документів фактів із політичної історії євреїв Хотинського повіту або таких, в яких би відображалася їхня участь у революційних процесах на теренах Російської імперії на початку XX ст. Однак, наявний масив архівних документів у **перспективі** наступних досліджень дозволяє визначити нові аспекти та особливості

в житті єврейського населення Хотинського повіту в зазначений період історії.

Ключові слова: євреї; Хотин; Бессарабія; Російська імперія; Державний архів Чернівецької області.

Відомо, що у 1812 р. бессарабські землі увійшли до складу Російської імперії із системою управління, що відрізнялася від загальноімперської¹. Незабаром було створено автономну Бессарабську область, яка у 1873 р. стала звичайною російською губернією. Вона складалася з шести цинутів (повітів), у т. ч. Хотинського, частину земель якого у 1836 р. передали до складу новоствореного Сорокського повіту. Відтоді територія Хотинського повіту залишалася незмінною аж до 1918 р.². Оскільки Хотинський повіт став важливою складовою новоствореної у 1940 р. Чернівецької області, то вивчення документальної історії єврейського народу, який століттями проживав на його теренах, дозволить, на наш погляд, більш глибоко дослідити і порівняти історичні феномени соціокультурної толерантності у Бессарабії і Буковині, визначити місце та роль єврейського народу у національному розвитку цих регіонів.

Значна частина неопублікованих документів з історії єврейського населення Хотинського повіту зберігається у фондах Національного архіву Республіки Молдова³. Однак, після створення Чернівецької області чимало документів з історії Північної Бессарабії потрапили до архівосховищ м. Чернівці. Відомо, що Чернівецька область географічно не збігається з історичними кордонами Буковини, а територія Хотинського повіту умовно охоплювала російську та австрійську частини Буковини. Відповідно єврейське населення Хотинського повіту опинилося поза увагою дослідників, які вивчали історію власне Буковини. Запропоноване дослідження є спробою заповнити цю прогалину, визначити певні напрями для наступних комплексних досліджень з історії євреїв Чернівецької області. Крім цього, одним із дослідницьких завдань став пошук документів із політичної історії євреїв Хотинського повіту, історії революційного руху євреїв у Російській імперії тощо.

¹ Циганенко Л. Ф. Дворянство і місцеві органи влади в Бессарабії 1812–1828 рр. // Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету. 2011. № 30. С. 150–153.

² Історія розвитку органів влади на території Чернівецької області : монографія / за заг. ред.: О. В. Добржанського, А. М. Круглашова, М. В. Ярмистого. Чернівці : Букрек, 2014. С. 340.

³ Города Бессарабии. 1812–1871 гг. : Обзор документальных материалов / сост. В. И. Жуков. Кишинев: Изд-во Штиинца, 1962. 84 с.; Центральный государственный архив Молдавской ССР. Кишинев : Изд-во Штиинца, 1962. 63 с.

У виявлених нами документах відображені особливості правового статусу євреїв Бессарабії, їх участь у соціально-економічному житті Хотинського повіту в XIX – на початку XX ст. Проаналізовані документи запроваджуються в науковий обіг вперше.

Із-поміж сучасних досліджень, автори яких дотично висвітлили проблеми документальної історії єврейського населення Хотинського повіту, можна зазначити, зокрема, українських⁴, молдавських⁵ та ізраїльських⁶ науковців. Так, на думку А. Боршевського, наприкінці XIX ст. у Бессарабії, яка була однією з чотирьох губерній Російської імперії із найбільшою часткою єврейського населення, значна їх кількість проживала у Кишинівському (19,5% від усіх жителів) та Хотинському (15,6%) повітах⁷. В останньому євреї переважали у містечках і селах, а власне Хотин дослідник безспідставно вважав одним із найбільших «єврейських» міст Бессарабії наприкінці у XIX ст.⁸ Автор слушно зауважив, що особливості правового становища євреїв Бессарабії пов'язувалися з політикою самодержавства, яке розглядало Бессарабську область як «плацдарм поширення впливу Російської імперії на Балканах»⁹, однак не уникнув суперечностей у висновках, коли зазначив, зокрема, про «важке» правове становище єврейського населення Бессарабії. На наш погляд, не зовсім зрозуміло, як тоді євреям вдалося, за словами автора, «досягти високого рівня добробуту»¹⁰. З точки зору С. Суляка,

⁴ *Бойко-Гагарін А. С.* Фальшивомонетництво на українських землях (1795–1917 рр.) : дис. ... д-ра іст. наук : 07.00.06 / Бойко-Гагарін Андрій Сергійович; ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди». Переяслав, 2021. 600 с.; *Добржанський О., Ботушанський В.* Європейські етноси і формування національного складу населення Хотинщини // Роль націй і народів у формуванні історико-культурної спадщини Хотинщини : матеріали. Міжн. наук.-практ. конф. (17 жовтня 2003 р., м. Хотин). Чернівці, 2003. С. 47–52; *Кузьміна С.* Єврейське населення Бессарабії в першій половині XIX ст. // Етнічна історія народів Європи. 2012. Вип. 38. С. 75–79.

⁵ *Боршевский А.* Правовые причины изменения демографического и социально-экономического положения еврейского населения Бессарабии в XIX в. // Міжнародний науковий журнал «Верховенство права». 2016. № 2. С. 5–12; *Мадиевский С. А.* Правовое положение евреев Бессарабии к началу XX в. // Кишинёвский погром 1903 года : сборник статей / отв. ред. И. Э. Левит. Кишинёв : Лига, 1993. С. 11–28; *Суляк С.* Этнодемографические процессы в Бессарабии в XIX–XX вв. // Русин. 2012. № 1. С. 6–26.

⁶ *Аникин В.* Бессарабские Палестины : Этюды о бессарабском еврействе. Часть первая // Заметки по еврейской истории. 2018. № 2–3(206). URL: <https://z.berkovich-zametki.com/2018-znomer2-3-anikin/> (дата звернення: 04.08.2023).

⁷ *Боршевский А.* Знач. твір. С. 5.

⁸ Там само. С. 9.

⁹ Там само. С. 10.

¹⁰ Там само. С. 13.

Хотинщина була багатонаціональним і поліконфесійним краєм, у соціально-економічному житті якого упродовж XIX – на початку XX ст. євреї відігравали помітну роль, хоча за своєю кількістю поступалися панівним у цьому повіті національним групам (українцям і молдаванам)¹¹.

Метою статті є загальна характеристика та вибірковий аналіз неопублікованих джерел з історії єврейського населення Хотинського повіту в зазначений період історії. Для класифікації вагомого корпусу документів, які зберігаються у різних фондах Державного архіву Чернівецької області, в яких висвітлено життя єврейського населення не лише Хотинського повіту, але й усієї Бессарабії, інших губерній Російської імперії, а також австрійської Буковини, вжито контент-аналіз документів із застосуванням смислових, зокрема, правового і соціального характеру, хронологічних (XIX – початок XX ст.), територіальних (Хотинський повіт) і національних (євреї) критеріїв.

У результаті аналізу виявлених документів можна зауважити про загальні особливості зазначених історичних джерел, а саме: майже усі справи до 1828 р. написані молдавською мовою та на ідиш із відповідним перекладом російською мовою певних документів, за винятком тих справ, які містили офіційне листування (укази, розпорядження, інструкції) російських чиновників. Після 1828 р. провадження усіх справ здійснювалося переважно російською мовою¹². У випадку офіційного листування з представниками органів місцевої влади прикордонних земель Австрійської імперії наводився російський переклад німецькомовних документів.

¹¹ Суляк С. Зазнач. твір. С. 12.

¹² У серпні 1836 р. ухвалено постанову імперського уряду, за якою упродовж семи років у судочинстві Бессарабії дозволялося використання молдавської мови, але за умови паралельного і точного перекладу усіх документів російською. Контракти та інші документи також могли бути двомовними. Очевидно, що ця норма закону, мабуть, із різних причин не стосувалася документів на ідиш або іврит, які перекладалися російською. Принаймні у документах справ після 1836 р. прикладів двомовності (єврейською і російською) нами не знайдено. Оскільки єврейські учасники судових процесів, окрім купців, погано володіли російською або взагалі її не знали, це створювало додаткове навантаження на секретарів судів, які були змушені звертатися до перекладачів з єврейської, підписуватися за євреїв. Власне проблема некоректного перекладу відображалася на кількості різного написання єврейських імен і прізвищ, неточностей у формулюваннях тощо. У свою чергу, земські та повітові чиновники також не вирізнялися ґрунтовною письменністю навіть російською... Напр., похибки російського перекладу з ідишу свідоцтва хотинського рабина М. З. бен Йосефа, яке він надіслав до Хотинського повітового суду у лютому 1824 р. із приводу господарської тяжби двох єврейських купців, виявлено лише у 1832 р. під час судових засідань. Див.: Держархів Чернівецької обл. (Державний архів Чернівецької області). Ф. 117. Оп. 1. Спр. 544. Арк. 33.

Найбільший масив документів з історії єврейського населення Хотинського повіту відклався у фонді Хотинського повітового суду (Ф. 117), в якому містяться 3 тис. 453 справи за 1815–1869 рр., а також у фондах Хотинського земського суду (Ф. 388), міського магістрату (Ф. 40), повітової земської управи (Ф. 42), міського поліцейського управління (Ф. 504), повітового справництва (Ф. 1168), повітової присутності у справах рекрутської повинності (Ф. 363), повітового училища (Ф. 137) та інспектора народних училищ Хотинського повіту (Ф. 219).

Усі документи, що стосуються нашої теми, можна поділити на дві умовні групи. До першої ми віднесли документи, що відображають правовий статус євреїв Бессарабії, а саме: рапорти, списки, свідчення, листування та інші документи, які характеризують право євреїв на проживання у Бессарабії і контроль за їх розселенням на території Хотинського повіту; тексти «єврейської клятви», яку підписували учасники судового процесу єврейської національності (іудейського віросповідання); цивільно-процесуальні, кримінальні та адміністративні справи за участі євреїв, зокрема, судові позови з приводу нерухомого майна (млини, шинки, будинки, пасовища, сади, городи, земельні ділянки під забудову тощо), контрактів, заповітів і розлучення, грошові тяжби, справи за звинуваченням у контрабанді, фальшивомонетництві, пограбуванні, незаконному перетинанні російсько-австрійського кордону, незаконному поселенні тощо. Друга група документів висвітлює соціальний розвиток єврейського населення Північної Бессарабії, його економічне життя, побут і систему освіти.

Оскільки перша група охоплює більшу частину документів, то розпочнемо аналіз саме з неї. Так, у Ф. 117 виявлено справи, в документах яких наводилися окремі думки, рішення Державної ради, Урядового сенату або губернатора (генерал-губернатора)¹³. Іноді самі чиновники порушували судове провадження стосовно євреїв і неєвреїв, яких підозрювали у скоєнні злочину або проти яких були спрямовані злочинні дії. Наприклад, Бессарабський цивільний губернатор звернувся 20 липня 1821 р. до Хотинського земського справника з приводу рапорту атакського поліцмейстера про те, що в Атаках місцевими

¹³ За «Правилами тимчасового управління Бессарабією» 1813 р., у Хотинському повіті зберігалася особлива система судочинства в краї, яка була створена за часів Молдавського князівства, а саме: справник (який виконував функції адміністратора, судді, поліцмейстера і податківця водночас – загальні збори Бессарабського обласного правління – Урядовий сенат. Після 1818 р. найвищою судовою інстанцією була Верховна рада, рішення якої не переглядалися, проте могли оскаржуватися у Державній раді через відповідне клопотання на ім'я міністра юстиції Російської імперії. Такий порядок зберігався до 1822 р., коли створили посаду обласного прокурора, який призначався імператором. Напр., див: Держархів Чернівецької обл. Ф. 117. Оп. 2. Спр. 28. Арк. 1; Спр. 112. 15 арк.

селянами поширювалися «неправдиві чутки стосовно винищення євреїв», із дорученням здійснити відповідне розслідування обставин цієї справи¹⁴. В іншому випадку, селяни Білоусівки Секурянської волості поскаржилися 2 травня 1823 р. Новоросійському генерал-губернатору і повноважному наміснику Бессарабської області графу М. Воронцову на місцевого єврейського орендаря Л. Мортковича¹⁵. За дорученням графа М. Воронцова було призначено розслідування, яке тривало аж до 1827 р., коли наступному наміснику Новоросійськими губерніями і Бессарабською областю графу Ф. Палену стало відомо про те, що у ставленні Л. Мортковича щодо селян жодних ознак протиправних дій не виявлено¹⁶.

У першій чверті XIX ст. у Російській імперії загострилася проблема фальшивих грошей. Російська адміністрація у Бессарабії та Новоросії, на думку А. Бойко-Гагаріна, небезпідставно підозрювала євреїв у підробці грошей, які вони завозили через порти Одеси і Херсона з Англії. На територію власне Бессарабії фальшиві гроші потрапляли через румунський Галац і австрійські Чернівці¹⁷.

Показовою з цього приводу була кримінальна справа, яка розглядалася у 1821–1822 рр. у Хотинському цинутному суді, за звинуваченням мешканців містечка Бричани Л. Лейбовича та його синів Шимона і Абрама у карбуванні фальшивих грошей. Справу було порушено на підставі таємного рапорту повноважного намісника Бессарабської області, Подільського військового губернатора генерал-лейтенанта О. Бахмет'єва на адресу Хотинського земського справництва від 7 травня 1819 р., в якому він посилався на лист від Херсонського військового губернатора графа О. Ланжерона з повідомленням від одеського єврея, підданого Австрійській імперії Г. Вахтена про те, що у деяких містах Бессарабії чимало євреїв нібито займаються «вилученням срібла з монет»¹⁸. Зокрема, за словами одеського поліцмейстера, Г. Вахтен викрив фальшивомонетників у Хотині, Атаках, Бричанах, Липканах і Кельмах (Кельменцях)¹⁹. Після того, як було призначено слідство з цієї справи, Бессарабська обласна поштова контора повідомила про зникнення пакета відповідних документів, які призначалися повноважному наміснику Бессарабської області генерал-лейтенанту І. Інзову від Хотинського повітового прокурора, разом із підробленими турецькими рублями. Незабаром у крадіжці пакета добровільно зізнався 16-річний секретар поштової служби І. Бояроглу, котрий, мовляв, злякався викриття і зни-

¹⁴ Держархів Чернівецької обл. Ф. 117. Оп. 1. Спр. 92. Арк. 77.

¹⁵ Там само. Спр. 244. Арк. 27–28.

¹⁶ Там само. Арк. 40–41.

¹⁷ *Бойко-Гагарін А. С.* Зазнач. твір. С. 143.

¹⁸ Держархів Чернівецької обл. Ф. 117. Оп. 1. Спр. 134. Арк. 87.

¹⁹ Там само. Арк. 88.

шив фальшиві рубії та усі документи²⁰. Незважаючи на дивні обставини викрадення і знищення речових доказів, Хотинський цинутний суд у 1822 р. був змушений звільнити Лейбовичів із-під варті за відсутності прямих свідчень і фактів їхнього злочину²¹. До речі, як виявили результати дослідження А. Бойко-Гагаріна, у 1830 р. один із Лейбовичів опинився в Англії, де він під різними прізвищами, очевидно, переховувався від переслідування російською поліцією, яка, мабуть, не дуже його вже й розшукувала²².

У Російській імперії фальшивомонетництво вважалося державним злочином. Заборонялося переплавляти монету або завозити її з-за кордону. Проте, у першій половині XIX ст. у Росії відчувався брак дрібної обігової монети, що призвело до підробки навіть мідних монет. Очевидно, що обладки з грішми були поширеним різновидом протиправної діяльності місцевого населення, особливо у прикордонних повітах Російської імперії, і євреї, звісно, тут не були винятком²³.

У зазначеному контексті цікавою, на нашу думку, була кримінальна справа, яка розглядалася Хотинським земським судом у 1821 р., за звинуваченням Т. Борисковського і С. Іцковича у контрабанді російської мідної монети до Австрійської імперії. Зокрема, С. Іцковича звинуватили у тому, що він обмінював Т. Борисковському п'ятикопійкову мідну монету на срібло. Придбані у такий спосіб на базарі у Хотині мідяки, як впливало з матеріалів справи, переправлялися єврейськими контрабандистами через Дністер на територію Австрії. Щоправда, у справі, на жаль, немає пояснення того, з якою метою австрійські євреї скуповували мідяки на території Російської імперії²⁴. Проте, відомо про налагодже-

²⁰ Там само. Арк. 126.

²¹ Там само. Арк. 246.

²² А. Бойко-Гагарін висловив із цього приводу слушне, як нам видається, припущення про те, що привабливість для фальшивомонетників переважно турецьких грошей (махмудій, напівмахмудій і рубій) у Бессарабії в період приєднання краю до Російської імперії пояснюється зміною статусу цих монет із державної на іноземну, а, відповідно, і можливістю пом'якшення покарання за їх підробку. Тобто, російська влада у певному сенсі сприяла, на противагу російським грошам, виробництву фальшивих турецьких грошей, аби зменшити довіру до них з боку місцевого населення. Принаймні той факт, що підроблені Л. Лейбовичем та його синами турецькі рубії фальшивомонетники планували збути саме на території Османської імперії, на думку автора, не викликав особливої стурбованості у російських чиновників. Див.: *Бойко-Гагарін А. С.* Зазнач. твір. С. 131, 200–202.

²³ *Бойко-Гагарін А. С.* Зазнач. твір. С. 158–159.

²⁴ Також не зрозуміло, за яким курсом обмінювалася монета, але відомо, що Т. Борисковський отримав від свого знайомого єврея з австрійських Окопів за російські мідні монети 22 крб сріблом і отримав винагороду в 1 лев. Це була вельми поширена серед євреїв прикордоння Бессарабії система обородок, зиск від яких був очевидним. Див.: Держархів Чернівецької обл. Ф. 388. Оп. 1. Спр. 1. Арк. 2.

ну і жваву нелегальну торгівлю на російсько-австрійському кордоні за активної участі російських та австрійських євреїв²⁵. Зрештою, за вирокком суду Т. Борисковському²⁶ призначили публічне тілесне покарання (20 ударів батоном) на базарній площі Хотина та заслання до Сибіру, а С. Іцковича виправдали за відсутності складу злочину в його діях²⁷.

Також євреї були фігурантами багатьох кримінальних справ про контрабанду товарів. Наприклад, за рішенням Хотинського міського магістрату від 13 листопада 1847 р. до кримінальної відповідальності були притягнуті Ш. Гурвіц, І. Липман і Б. Шихман. За постановою Сорокського міського магістрату 1852 р. їх засудили до однорічного ув'язнення. Оскільки у Бессарабії не було належної в'язниці («гамівного дому»²⁸), вирок замінили на покарання різками (50 ударів кожному) та зобов'язали сплатити Липканській митниці «пеню за контрабанду»²⁹.

Крім зазначених справ, у фондах Хотинського повітового і земських судів можна зустріти позови євреїв, в яких вони звинувачували керівників єврейської громади у зловживаннях³⁰; матеріали кримінального провадження щодо пограбування єврейських мешканців Хотина із рішенням Миколи I про створення слідчої комісії Військового суду для

²⁵ У документальному нарисі з історії євреїв Бессарабії відомий ізраїльський дослідник В. Анікін навів цікавий приклад майже детективної історії з викриття організованої групи єврейських фальшивомонетників і контрабандистів у Хотинському повіті наприкінці XIX ст. на чолі з Ш. Тетельманом. Див.: *Анікин В. Бессарабские Палестины : Этюды о бессарабском еврействе. Часть шестая // Заметки по еврейской истории. 2020. № 2–3(221). URL: https://z.berkovich-zametki.com/y2020/nomer2_3/anikin/. На жаль, автор нарису не зробив жодного посилання на вельми захоплюючі історії справ «кайзерів» і «бубнових королів» із приводу виготовлення єврейськими шахраями фальшивих асигнацій, мідних і срібних монет. Крім цього, висвітлені В. Анікіним історичні події у проаналізованих нами документах не знайшли свого відображення.*

²⁶ Формулювання обвинувального судового рішення Т. Борисковському, на наш погляд, було дещо дивним. Його власне засудили не за те, що він брав участь в оборудках із мідяками, а тому, що, мовляв, «знав про таємні переходи євреїв з Австрії до Бессарабії, але не повідомив про цей злочин начальству...». Див.: Держархів Чернівецької обл. Ф. 388. Оп. 1. Спр. 1. Арк. 3.

²⁷ Там само. Арк. 4–5.

²⁸ «Гамівний дім» разом із «робітничим домом» до 1884 р. був однією із форм ув'язнення в Російській імперії, в якому засуджених за дрібні кримінальні та інші злочини залучали до суспільно-корисної праці. На противагу «робітничим домам», де використовували примусову працю ув'язнених, які не мали шляхетного походження, у «гамівних домах» «виправлялися» «люди чиновні» (з привілейованих верств російського суспільства), які добровільно працювали по 8 год. на добу, аби зрештою «повернутися корисними і самим собі і родинам і суспільству».

²⁹ Держархів Чернівецької обл. Ф. 117. Оп. 1. Спр. 1014. Арк. 6.

³⁰ Там само. Спр. 215. 22 арк.

визначення провини рядових Замосцького єгерського полку, які скоїли цей злочин³¹.

Судова справа поміщика селища Бабин, губернського секретаря М. Геращеневського, котрий звинуватив місцевих євреїв у незаконному поселенні, заподіянні йому збитків і взагалі у їхній підступності³², на наш погляд, важлива з точки зору вивчення особливостей права проживання євреїв у смузі їх постійної осілості в період лібералізації «єврейського законодавства» в Російській імперії. За результатами судової тяганини, яка тривала майже п'ять років (1863–1868), позивач апелював не стільки до євреїв, які, до речі, виступили у суді на свій захист із відповідною скаргою, скільки до місцевої поліції, яка, на думку М. Геращеневського, свідомо затягувала справу щодо виселення усіх євреїв з його маєтку³³.

Про особливості правового статусу євреїв Бессарабії також можна дізнатися з інших документів. Наприклад, за рішенням Бессарабського військового губернатора від 23 травня 1835 р. повітовими органами влади було здійснено перевірку єврейських мешканців міст і містечок з приводу їх незаконного там проживання. Варто нагадати, що за постановою Комітету міністрів Російської імперії від 29 липня 1824 р. євреям-іноземцям заборонялося постійно проживати в Російській імперії³⁴. Так, із рапорту Хотинського повітового суду на ім'я Бессарабського цивільного губернатора генерал-майора П. Федорова від 20 червня

³¹ Там само. Ф. 504. Оп. 1. Спр. 28. 221 арк.

³² Там само. Ф. 117. Оп. 2. Спр. 436. 111 арк.

³³ Бессарабія належала до смуги єврейської осілості, де євреї не мали особливих обмежень із приводу постійного проживання, крім 50-ти верстної території уздовж державного кордону. Проте, остання норма не стосувалася селища Бабин внаслідок його географічного розташування. Заборона на проживання євреїв у сільській місцевості в межах смуги осілості поза містами і містечками була ухвалена російським урядом лише у 1882 р., за якою у західних прикордонних губерніях (Київська, Подільська, Волинська, Віленська, Ковенська, Гродненська, Могилевська і Мінська губернії) і в Бессарабії на території 50-верстної прикордонної смуги мали право на постійне проживання і володіння майном лише ті з євреїв, які оселилися там до 27 жовтня 1858 р. Їх поселення після зазначеної дати, а так само придбання нерухомого майна, володіння ним заборонялося. Див.: *Гессен И. В., Фридрихейн В. З.* Сборник законов о евреях с разъяснениями по определениям Правительствующего Сената и циркулярами министров. Санкт-Петербург, 1904. С. 18.

³⁴ За рішенням Урядового сенату від 5 серпня 1835 р. євреї-іноземці могли тимчасово перебувати на території Російської імперії лише у губерніях смуги постійної осілості євреїв. Поза смугою осілості вони перебували на загальних засадах, які встановлювалися для всіх євреїв – підданих імперії. Місцева влада зобов'язувалася слідкувати за тим, аби євреї-іноземці не проживали під чужими християнськими іменами. Після викриття незаконних підстав для проживання вони, а також євреї з Царства Польського і Фінляндії, євреї, які стали підданими Російської імперії після 29 липня 1824 р., мали бути депортованими з країни.

1835 р. впливало, що мешканець Хотина С. Вайсман виявився австрійським підданим, котрий переїхав до Хотина з містечка Окопи Заліщицького циркулу (повіту), що у сусідній Галичині Австрійської імперії, за загальним австрійським паспортом. У Хотині він одружився на доньці місцевого мешканця А. Циприса.

Чимало євреїв, які проживали у Хотині нелегально, були уродженцями Подільської губернії. У документах фонду містяться поіменні списки тих євреїв Хотина і повітового містечка Атаки, яких підозрювали у незаконному проживанні. Щоправда, повітовим чиновникам було складно виявити кількість таких нелегалів, а тому вони зверталися до місцевих кагалів із вимогою про надання поіменних списків усіх євреїв. Зокрема, за рапортом кагального представництва Атак від 15 грудня 1835 р. у містечку проживали 39 євреїв³⁵, але визначити нелегалів було непросто через брак відповідних чиновників або відсутність належного поліцейського контролю³⁶. Зазвичай «нелегальні» євреї без особливих проблем проживали у містечках Хотинського повіту. Принаймні у проаналізованих нами документах ми не зустрічалися з фактами примусового виселення євреїв. Іноді місцеві кагали ставали гарантами легалізації євреїв. Так, 4 травня 1832 р. Кишинівський кагал засвідчив особу підданого Османської імперії Й. Шмилевича у тому, що він з 1821 р. проживав у різних містах Російської імперії і, зазначалося у документі, «знаючи про його належну поведінку, погоджуємося взяти його до нашого стану із тим, аби зобов'язати його до сплати казенних податків або сплатити за нього...»³⁷.

У справах Хотинського земського суду можна знайти документи перевірок земськими судами Бендер, Акермана і Хотина стосовно обставин проживання євреїв-іноземців у Бессарабії і відповідне листування між представниками органів влади Російської та Австрійської імперій, листи від єврейських кагалів і рабинів, звернення і скарги окремих євреїв тощо³⁸. Наприклад, в одній зі справ міститься цікаве листування між Бессарабським цивільним губернатором П. Федоровим та очільником австрійської адміністрації у Львові з приводу мешканця Хотина Е. Канера (А. Лейбовича), якого Особлива слідча комісія, що була створена в 1835 р. у Хотині для розшуку втікачів з армії, підозрювала у тому, що він, мовляв, був австрійським дезертиром із Чернівців³⁹.

³⁵ Держархів Чернівецької обл. Ф. 117. Оп. 2. Спр. 145. Арк. 146–148.

³⁶ Там само. Арк. 177.

³⁷ Там само. Арк. 191.

³⁸ Перевірки провадилися на підставі припису Новоросійського і Бессарабського генерал-губернатора від 11 травня 1835 р. із метою виявлення та запобігання зловживанням у праві проживання іноземних євреїв, у т. ч. євреїв, які прибули з польських губерній Російської імперії, у Бессарабській області.

³⁹ Держархів Чернівецької обл. Ф. 388. Оп. 1. Спр. 6. 229 арк.

Також до першої групи документів можна віднести рішення третейського («компромісарського», «словесного») суду⁴⁰; контракти про відкуп «коробкового збору»⁴¹; договори про шинкарство⁴²; різноманітні скарги, клопотання, повідомлення (Ф. 40); рішення з приводу звільнення від сплати євреями податків унаслідок їх хрещення у 1823 р.⁴³; списки мешканців сіл Хотинського повіту за 1821 р.⁴⁴; звернення до поліцейського управління з приводу боргових зобов'язань, суперечок між єврейськими підприємцями (Ф. 504) та інші документи цивільно-процесуальних справ, переважна більшість з яких стосувалася купівлі-продажу нерухомого майна, оренди, грошової застави тощо⁴⁵.

⁴⁰ Там само. Ф. 40. Оп. 1. Спр. 26. Арк. 19.

⁴¹ Коробковий збір – непрямий податок на кошерне м'ясо, свічки та інші предмети ритуального вжитку євреїв Російської імперії. Кошти з «коробки» спрямовувалися на сплату єврейською громадою державних податків, забезпечення ритуальних обрядів, соціальних потреб громади. Коробковий збір здійснювався особливим відкупником із кожної громади. Кошерне м'ясо оподатковувалося двічі: певна сума стягувалася як із кожної вбитої тварини, так і з кожного фунта проданого м'яса. Податок на забій худоби залежав від розміру туші й стягувався особливим наглядачем («пахтарем») із різника на бійні одразу після того, як туша оголошувалася кошерною. Податок на забій птиці сплачував покупець понад вартість самого забою птиці. Для захисту місцевого ринку завозити кошерне і некошерне (трефне) м'ясо з інших місцевостей суворо заборонялося. Наприклад, у контракті між євреями Хотина і відкупниками М. Айзиковичем і Л. Шимоновичем від 15 травня 1831 р. зазначалося про те, що останні зобов'язуються упродовж одного року сплатити 5 тис. 405 крб податків коробкового збору на відповідних «кондиціях» (умовах). Зокрема, зазначалося про вартість «пахти» з кошерного сала ягняти, кошерної і трэфної яловичини, птиці, розміри та форми штрафів за придбання трэфного (немісцевого) м'яса тощо. Контракт засвідчувався представниками кагалу («кагальними»). Див.: Держархів Чернівецької обл. Ф. 40. Оп. 1. Спр. 26. Арк. 16–17. Варто зауважити, що у першій чверті ХІХ ст. умови коробкового збору були невизначеними, але зазвичай вони регулювалися кагалами. Так, Бессарабське обласне правління 25 квітня 1835 р. задовольнило клопотання кишинівського кагалу про відкуп «коробки» та у відповіді на запит міністра фінансів Російської імперії про «поліпшення умов стягнення коробкового збору у містах Бессарабської області» рекомендувало взяти за зразок збір «коробки» в Одесі. Див.: Держархів Чернівецької обл. Ф. 40. Оп. 1. Спр. 51. Арк. 393. У 1839 р. російський уряд остаточно монополізував право на стягнення коробкового збору.

⁴² Держархів Чернівецької обл. Ф. 40. Оп. 1. Спр. 26. Арк. 13–14; Оп. 2. Спр. 11. Арк. 29.

⁴³ Там само. Ф. 1168. Оп. 1. Спр. 29. 2 арк.

⁴⁴ Там само. Спр. 21. 64 арк.

⁴⁵ Зазначені справи мали однотипний характер (справа, зокрема, містила відомості про особу позивача, предмет суперечки, покази свідків, «присяжні листи», протоколи засідань суду та його рішення, різноманітні довідки,

Водночас, у цивільно-процесуальних справах, крім власне предмета суперечки, зазначалося про тогочасну забудову єврейського кварталу Хотина, вартість нерухомості, побут і майно єврейського подружжя тощо. Тому частину цих справ ми віднесли до другої групи документів.

Наприклад, 4 листопада 1844 р. мешканки Хотина сестри Х.-Б. і Р. Майоркевич продали хотинським міщанам К. Ейдельману і Л. Гольцману власний двокімнатний будинок, який дістався їм у спадок «від батьків наших – батька Майорка Янкелевича і матері Фейги» за 200 крб сріблом, що знаходився у Хотині «за Старим планом праворуч на вулиці, яка прямувала до фортеці, а ліворуч – будинок єврея Перця Сапожника, а позаду – колишнього протоієрея Радостата...»⁴⁶. 21 жовтня 1848 р. у Хотинській міській поліції слухали клопотання хотинського міщанина А. Рейніса, котрий просив видати йому свідоцтво на безперешкодний продаж його будинку, що знаходився «за Старим планом у другій частині міста із трьома крамницями, поруч із будинками Мойши Янкелевича та Арона Сапера»⁴⁷. Непроста ситуація виникла у Н. Зайдмана з Новоселиці, котрий 18 вересня 1847 р. позичив у священника села Ревакауци А. Данилова 40 крб за позичальним листом («заёмное письмо»). Проте, за словами Н. Зайдмана, він повернув А. Данилову вже 10 крб, але без розписки. Судом були викликані шість єврейських свідків із Новоселиці, які під присягою засвідчили, що, крім старого будинку вартістю 60 крб, у Н. Зайдмана іншої нерухомості, яка б могла виступити заставним майном, немає.

посвідчення тощо), а тому зупинятися на характеристиці кожної з них, мабуть, немає потреби. Проте, певну зацікавленість у дослідників, на наш погляд, викликать відповідні свідоцтва, що були написані на ідиш (на думку сучасного американського дослідника Д. Фішмана, котрий приязно погодився перекласти виявлені нами рукописи, перший з наведених нижче прикладів, очевидно, написаний на івриті), за підписами рабинів, які надавалися позивачами та відповідачами на вимогу судів. Зокрема, це покази свідків щодо фінансової «тяжби» між купцями І. Хуновичем і Г.-М. Лейбовичем для ухвалення рабинського вироку з цього приводу за підписом рабина молдавського містечка Матееє А. Ар'є-Лейбом – сином Ц. Гірша у 1745 р. Див.: Держархів Чернівецької обл. Ф. 117. Оп. 1. Спр. 326. Арк. 13–14; партнерська угода між купцями А. Аароном і М. Авраамом за підписом рабина Хотина М. З. Йосефом-Довом у 1822 р. Див.: Держархів Чернівецької обл. Ф. 117. Оп. 1. Спр. 544. Арк. 25, а також текст «єврейської клятви» у суді Х. Л. Шмаї без дати і без місця. Див.: Держархів Чернівецької обл. Ф. 117. Оп. 4. Спр. 31. Арк. 14–16. Після 1828 р. у матеріалах судових процесів «єврейські клятви» («присяжні листи» єврейських учасників суду) були тільки російською мовою, переважно надрукованими заздалегідь. Напр., див.: Держархів Чернівецької обл. Ф. 117. Оп. 2. Спр. 145. Арк. 235–277.

⁴⁶ Держархів Чернівецької обл. Ф. 117. Оп. 1. Спр. 847. Арк. 3.

⁴⁷ Там само. Спр. 1062. Арк. 1.

Зрештою, Хотинський повітовий суд 31 січня 1848 р. ухвалив рішення продати з аукціону будинок Н. Зайдмана та сплатити А. Данилову борг⁴⁸.

З іншої цивільної справи, цього разу про розлучення, впливало, що орендар селища Слободзея Н. Дувидович вимагав від своєї колишньої дружини Рейзеле повернути йому кошти і майно, які, на його думку, належали після розлучення саме йому. Проте, як виявили обставини справи, Рейзеле, котра після свого хрещення стала Єлизаветою Маковецькою і втекла від Нухима до православного священника із сусіднього села, висунула зустрічний позов проти свого колишнього чоловіка із докладним переліком речей, які були в неї конфісковані поліцією, із вимогою їх повернути⁴⁹. Власне опис наведених у переліку предметів тогочасного одягу, у т. ч. ритуального, прикрас, хатнього начиння тощо зацікавлять, як нам видається, дослідників історії містечкового побуту євреїв Північної Бессарабії.

Соціальне життя євреїв фрагментарно висвітлено у різних документах фондів. Наприклад, у фонді Хотинської повітової присутності з рекрутської повинності зберігаються документи з історії рекрутчини хотинських євреїв у 1853 р., зокрема, медичні довідки про придатність єврейських призовників Бричан, Липкан, Хотина та інших містечок Хотинського повіту до військової служби; резолюції з приводу «викупу» єврейськими родинами «залікових» рекрутів по 300 крб сріблом за кожного; документи про єврейських призовників (жителів сусідніх губерній), яких упіймали на території Хотинського повіту без відповідного дозволу на проживання або таких, які ухилялися від рекрутського набору⁵⁰. У фонді Хотинської повітової земської управи містяться «окладні книги будинків» Єдинців і Секурян, за якими можна визначити приблизну кількість єврейського населення цих містечок наприкінці XIX ст. Так, за нашими підрахунками, з 538 будинків у Секурянах, зокрема, 436 належало євреям⁵¹, а в Єдинцях – 484 із 720 відповідно⁵². Крім цього, у справах фонду можна зустріти клопотання єврейок Хотина про встановлення опіки над їхніми малолітніми дітьми, які стали напівсиротами, із відповідними свідченнями від казенних рабинів⁵³, і скарги євреїв щодо помилкового нарахування і стягнення Земською управою податків з їхньої нерухомості⁵⁴. Документом, який підкреслював привабливість Північної Бессарабії для проживання там євреїв

⁴⁸ Там само. Спр. 1067. Арк. 1–2; 13–16.

⁴⁹ Там само. Спр. 208. Арк. 16–17.

⁵⁰ Там само. Ф. 363. Оп. 1. Спр. 1. 124 арк.

⁵¹ Там само. Ф. 42. Оп. 1. Спр. 44. 162 арк.

⁵² Там само. Спр. 45. 272 арк.

⁵³ Там само. Спр. 43. Арк. 10.

⁵⁴ Там само. Арк. 25–27.

наприкінці XIX ст.⁵⁵, був договір купівлі-продажу, за яким баронеса К. Дітмар (Розен) продала єврейській родині з Кам'янця-Подільського будинок у Липканах за 700 крб⁵⁶.

Справи, в яких відображено важливі факти з історії розвитку системи єврейської освіти у Хотинському повіті наприкінці XIX – на початку XX ст., зберігаються у фондах Інспектора народних училищ Хотинського повіту та Хотинського повітового училища. Це, зокрема, клопотання вчителів єврейських початкових шкіл про видачу їм свідоцтва на право викладання та свідоцтва меламедів, виданих єврейським вчителям Хотинського повіту⁵⁷; листи Бричанського, Єдинецького, Секурянського та Хотинського рабинів 1902 р. про те, що у відповідних містах і містечках існували хедери зі вказаною кількістю учнів і меламедів⁵⁸; лист директора народних училищ Одеського навчального округу Бессарабської губернії про необхідність нових бланків свідоцтва меламеда⁵⁹; оригінал «Свідоцтва на звання меламеда» на ім'я З. Лернера з його фото⁶⁰; лист інспектора народних училищ Кишинівського повіту Бессарабської губернії 1910 р. із проханням «повідомити про моральні та педагогічні здібності і діяльність» керівника Єдинецької Талмуд-Тори П. Шимшилевича⁶¹; клопотання вчителів про видавання (продовження) їм дозволу на відкриття шкіл для дітей єврейської національності відповідно до правил про порядок застосування закону від 1 березня 1893 р. «Про приватних вчителів єврейського закону віри – меламедів» і свідоцтва на право викладання у хедерах із фотографіями їх власників⁶²; свідчення про діяльність Талмуд-Тор у Хотині та Єдинцях, листування між вчителями цих шкіл та інспектором, їхні клопотання, рапорти, екзаменаційні списки учнів, протоколи засідання педагогічних рад 1911 р.⁶³; конфіденційні повідомлення вчителів про

⁵⁵ Йдеться про те, що цей край був привабливим, якщо зважати на несприятливий загальний контекст посилення державного антисемітизму в імперії Романових і наслідки єврейських погромів, що охопили південно-західні губернії у 1881–1882 рр. Очевидно, що на тлі загострення єврейського питання в Російській імперії наприкінці XIX ст. Бессарабія, принаймні до Кишинівського погрому 1903 р., залишалася певною оазою соціальної стабільності для російських євреїв. Із цього приводу варто зауважити, що у проаналізованих документах ми не зустрічали жодного свідчення стосовно антисемітизму місцевих чиновників, антиєврейських заворушень, погромів і взагалі негативного ставлення до євреїв.

⁵⁶ Держархів Чернівецької обл. Ф. 42. Оп. 1. Спр. 43. Арк. 20–21.

⁵⁷ Там само. Оп. 3. Спр. 9. Арк. 1–2.

⁵⁸ Там само. Арк. 13–15.

⁵⁹ Там само. Арк. 18.

⁶⁰ Там само. Ф. 219. Оп. 3. Спр. 9. Арк. 25–26.

⁶¹ Там само. Оп. 1. Спр. 5. Арк. 15.

⁶² Там само. Спр. 7. 65 арк.

⁶³ Там само. Оп. 2. Спр. 16. 38 арк.

діяльність Талмуд-Тори в Єдинцях, клопотання Опікунської ради Єдинецької Талмуд-Тори про затвердження вчителем Л. Ягольниціра⁶⁴; акт огляду стану приватного єврейського двокласного училища у Бричанах 1913 р.⁶⁵, а також статут, відомості, листування і текст закону від 23 березня 1912 р. про пенсійне забезпечення вчителів єврейських початкових училищ⁶⁶; імена єврейських учнів, які навчалися у Хотинському повітовому училищі в 1884 р., відомості про їх успішність тощо⁶⁷.

Отже, проаналізовані нами неопубліковані документи з окремих фондів Держархіву Чернівецької області підтверджують думку сучасних дослідників про помітну роль євреїв у соціально-економічному житті Хотинського повіту. Проте, ми не виявили документів, в яких відображалося б політичне життя хотинських євреїв⁶⁸, їх участь у революційних подіях, особливо у роки Першої російської революції. Також не вдалося знайти документальні свідчення про громадську активність євреїв Хотинщини, їх ставлення до сіонізму, інших національних рухів та організацій, що були популярними серед російських євреїв на початку ХХ ст. У проаналізованих нами фондах відсутні відомості про діяльність добровільних єврейських організацій. Однак, наявний масив архівних документів, із нашої точки зору, дозволяє ґрунтовно висвітлити правові аспекти соціально-економічної діяльності євреїв Північної Бессарабії у зазначений період історії, охарактеризувати їх місце та роль у житті Хотинського повіту.

REFERENCES

1. Anikin, V. (2018). Bessarabskie Palestiny : Etyudy o bessarabskom yevreystve. Chast pervaya [Bessarabian Palestines : Sketches about Bessarabian Jewry. Part one]. *Zametki po yevreyskoy istorii*, 2–3(206). Retrieved from <https://z.berkovich-zametki.com/2018-znomer2-3-anikin/> [in Russian].
2. Anikin, V. (2020). Bessarabskie Palestiny : Etyudy o bessarabskom yevreystve. Chast shestaya [Bessarabian Palestines : Sketches about Bessarabian Jewry. Part six]. *Zametki po yevreyskoy istorii*, 2–3(221). Retrieved from https://z.berkovich-zametki.com/y2020/nomer2_3/anikin/ [in Russian].
3. Boiko-Naharin, A. (2021). *Falshyvomonetnytstvo na ukrainskykh zemliakh (1795–1917 rr.)* [Counterfeiting in Ukrainian Lands (1795–1917)]. (Doctor's thesis). DVNZ «Pereiaslav-Khmelnyskyi derzhavnyi pedahohichniy universytet imeni Hryhoriia Skovorody». Pereiaslav. [in Ukrainian].

⁶⁴ Там само. Спр. 41. 23 арк.

⁶⁵ Там само. Оп. 1. Спр. 34. 5 арк.

⁶⁶ Там само. Оп. 2. Спр. 24. Арк. 32–34, 44.

⁶⁷ Там само. Ф. 137. Оп. 1. Спр. 4. Арк. 1–2.

⁶⁸ Мабуть, єдиним винятком тут можуть бути документи для проведення виборів до III Державної думи (див.: Держархів Чернівецької обл. Ф. 42. Оп. 2. Спр. 95. 364 арк.), які, на нашу думку, потребують додаткового аналізу.

4. Borshevskiy, A. (2016). Pravovyye prichiny izmeneniya demograficheskogo i sotsialno-ekonomicheskogo polozheniya yevreyskogo naseleniya Bessarabii v XIX v. [Legal reasons for the change in the demographic and socio-economic situation of the Jewish population of Bessarabia in the 19th century]. *Mizhnarodnyi naukovi zhurnal «Verkhovenstvo prava»*, 2, 5–12. [in Russian].

5. Dobrzhanskyi, O. V., Kruhlashov, A. M. & Yarmystyi M. V. (Ed.) (2014). *Istoriia rozvytku orhaniv vlady na terytorii Chernivetskoï oblasti* [The history of the development of authorities in the territory of Chernivtsi region]. Chernivtsi : Bukrek. [in Ukrainian].

6. Dobrzhanskyi, O. & Botushanskyi, V. (2003). Yevropeiski etnosy i formuvannya natsionalnoho skladu naselennia Khotynshchyny [European ethnic groups and the formation of the national composition of the Khotyn region's population]. *Rol natsii i narodiv u formuvanni istoriko-kulturnoi spadshchyny Khotynshchyny : materialy Mizhnarodnoi naukovopraktychnoi konferentsii* (pp. 47–52). Chernivtsi. [in Ukrainian].

7. Kuzmina, S. (2012). Yevreiske naselennia Bessarabii v pershii polovyni XIX st. [The Jewish population of Bessarabia in the first half of the 19th century.] *Etnichna istoriia narodiv Yevropy*, 38, 75–79. [in Ukrainian].

8. Madiyevskiy, S. A. (1993). Pravovoye polozheniye yevreyev Bessarabii k nachalu XX v. [Legal status of the Jews of Bessarabia at the beginning of the twentieth century]. *Kyshynyovskiy pohrom 1903 goda : sbornik statey* (Levit, I. E., Ed.) (pp. 11–28). Kyshynyov : Lyha. [in Russian].

9. Tsyhanenko, L. F. (2011). Dvorianstvo i mistsevi orhany vlady v Bessarabii 1812–1828 rr. [Nobility and local authorities in Bessarabia 1812–1828]. *Naukovi pratsi istorichnoho fakultetu Zaporizkoho natsionalnoho universytetu*, 30, 150–152. [in Ukrainian].

Oleksandr Bezarov

Doctor of Historical Sciences,

Docent,

Associate Professor

of the Department of World History,

Yuri Fedkovych Chernivtsi National University

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8467-0647>

SOURCES

ON HISTORY OF THE JEWISH POPULATION OF KHOTYN DISTRICT OF THE BESSARABIAN PROVINCE IN THE 19th AND EARLY 20th CENTURIES IN THE STATE ARCHIVES OF CHERNIVTSI REGION

Abstract. The objective of the study is a general description and selective analysis of the unpublished sources on the history of the Jewish population of Khotyn District of the Bessarabian Province of the Russian Empire, which are stored in the collection of the State Archives of Chernivtsi Region. General scientific methods of analysis and synthesis of the sources are used, including methods of critical

analysis, typology, and verification, historical analysis (chronological method), as well as methods of quantitative and qualitative analysis of documents. For the classification of a significant corpus of documents, which highlight the life of the Jewish population not only in Khotyn district, but also in all of Bessarabia, other provinces of the Russian Empire, as well as Austrian Bukovina, a content analysis of documents was used with semantic, in particular, legal and social, chronological, territorial and national criteria for the selection of documents. **The originality of the study** lies in the fact that the documents, analyzed by author, were introduced into scientific circulation for the first time. **As a result of the study**, it has been proven that the State Archives of Chernivtsi Region have a significant number of the unpublished documents (some of them are in the National Archives of the Republic of Moldova), which contain information about the economic and socio-cultural life of the Jews of Khotyn District, their legal and social status. The largest array of documents is deposited in the collection of Khotyn District and the Povit (District) Police Court, the City Magistrate, the Povit Police Administration, the City Police Department, the Povit Directory, the Povit Directory from the Recruit Duty, the Povit School, and the Inspector of Public Schools of Khotyn District. It is noted that among the discovered documents there are no documents on the political history of the Jews of Khotyn District or those that would reflect their participation in the revolutionary processes raging on the territory of the Russian Empire at the beginning of the 20th century. However, the archival documents allow us to identify new aspects and features in the life of Jewish population of the Khotyn District in the specified period of history **in the perspective** of further researches.

Key words: Jews; Khotyn; Bessarabia; Russian Empire; State Archives of Chernivtsi Region.